

QARG'ISHI ASOSIDA YUZAGA KELGAN ODDIY FOLKLORIZMLARNING TARJIMADA BERILISHI

Azimov Ulug'bek Samadovich

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti

Tel: 91 404-54-55 e-mail: ulugazimov@mail.ru

Annotatsiya

Qarg'ish yozma adabiyot namunasi tarkibida keltirilar ekan, ma'lum poetik vazifa bajargan holda oddiy folklorizmni hosil qiladi. Oddiy folklorizm badiiy asarning syujetida, kompozitsiyasida alohida o'rin tutadi. Bir tildan ikkinchi tilga tarjima jarayonida oddiy folklorizmning berilishi ham o'ziga xoslik kasb etadi. Maqolada shu xususda fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar:, asliyat, tarjima, "Masnaviyi ma'naviy", inglizcha tarjima, o'zbekcha tarjima, mutarjim, qarg'ish, oddiy folklorizm.

Xalqimizda shaytonsifat insonga nisbatan yoki qattiq qiynalganda narsaga, jonivorga, voqelikka nisbatan "la'nati" tarzidagi qarg'ish qo'llanadi. La'natlanish Allohning Azozilga bergan jazosi bo'lsa, vaqt o'tib bu so'z qarg'ish tarzida shakllangan. Keyinchalik insonda so'zlashuv jarayoni yuzaga kelgan hamda og'zaki ijod namunalari yaratila boshlangan. Qarg'ish janri ham folklorning boshqa janrlari qatori zarurat mahsuli sanaladi. Inson gazablanganda yo kuch ishlatish orqali g'azabini, nafratini ifodalagan, yo so'kingan. Sekin-asta g'azabini, dil og'riqlarini Allohdan jazo so'rash orqali ifoda qilgan. Natijada qarg'ishning qator namunalari dunyoga kelgan.

Ma'lumki, la'natlanish Allohning mutlaqo kechirmasligi bilan bog'liq. Shu ma'noda Azozil la'natlangan shayton yoki iblis nomi bilan diniy adabiyotda mavjud, ayni damda, dunyo adabiyotida fisq-u fasod ramzini anglatuvchi obraz sifatida qo'llanib kelinadi:

"Birinchi daftar"ning "Sehrgarlarning Muso alayhissalomdan, asoni oldin sen tashlaysanmi yoki bizmi, deb so'raganlari" faslida quyidagi bayt bor:

Тифли чон аз шири шайтон боз кун,
Баъд аз онаш бо малак анбоз кун.
То ту торику малулу тирай,
Дон, ки бо **деви лаъин** ҳамширай¹

¹ Мавлоно Ҷалолуддин Муҳаммади Балхӣ.. Маснави Маънавӣ. Нашри Замон, 2001. – Б. 57.

Asliyatda “la’nati dev” izofali brikmasida oddiy folklorizm qarg’ish asosida hosil qilingan. Odatda, folklorda dev obrazi mavjud bo’lib, ertaklarda, xalq dostonlarida salbiy obraz sifatida gavdalanadi, ammo zarur bo’lganda ijobiy qahramonlarni tan olsa, ular bilan bahsda yengilib, yordam berishga va’da bersa, va’dasini bajaradi. Shu ma’noda, bu obraz shayton darajasida salbiylik kasb etmaydi. Shoir jonni go’dakka qiyos qiladi. Go’dak sut ichishi lozim. Ammo shoir shayton sutini ichmasligini istaydi.

Jon-go’dak, shayton sutidin sen ayir,

So’ng maloiklarga hamroh aylagil.

To qorong’usen, malulu tiyrasen,

La’nati shaytonga chun hamshirasen.

Faslda halol luqma, tavba qilish, bu yo’lda tinmay ko’zyosh to’kish haqida fikr boradi. Jamol Kamol “la’nati dev” birikmasini “la’nati shayton” tarzida o’zbekchaga tarjima qiladi. Oldingi baytda shayton tilga olingani sabab o’zbek tarjimonining tutgan yo’lini qoralab bo’lmaydi, ammo satrni “**La’nati ul devga** chun hamshirasen” tarzida tarjima qilinsa, asliyat aynan saqlanardi. Ehtimol, shoir so’z takroridan qochgandir. Aytish lozimki, la’natilik shaytonga xosligi va oldingi baytda shu so’zning mavjudligi Jamol Kamol tutgan yo’lni oqlaydi.

Wean the babe, your soul, from the Devil’s milk,

and after that make it consort with the Angel.

While you are dark and vexed and gloomy,

know that you are sucking from the same breast as **the accursed Devil**²

Ingliz tarjimoni **the accursed Devil** tarzida tarjima qilar ekan, asliyatdagi so’zni aynan bermay, o’zbek tarjimoni kabi ish tutadi: “la’nati shayton” tarzida beradi. Shoir qarg’ish orqali yuzaga keltirga oddiy folklorizm ikki tarjimada ham saqlangan. Ammo oddiy folklorizmni yuzaga keltirgan qarg’ish aynan saqlanmagan. Aksariyat qarg’ishlar shaytonga bog’lab aytilar ekan, fisq-u fasod, hasad, kibr qoralanadi. Negaki, Azozil jin qavmidan bo’lsa-da, farishtalar ustoziga aylangan bo’lsa ham kibr, hasad kabi illatlarga berilib la’in sanalgandi. “Ikkinchi daftar”ning “Payg’ambar Alayhissalomning xastaga etgan nasihati davomi” faslida shoir insonning fe’lidagi qusurlarni aytib o’tadi:

Дев кй бвад, к-ӯ зи Одам бигзарад?

Бар чунин натъе аз ӯ бозй барад?

Дар ҳақиқат нафъи Одам шуд ҳама,

² THE MATHNAWÍ OF JALÁLU’DDÍN RÚMÍ. Translation by R. A. Nicholson. University of Cambridge.- P. 106.

Лаънати ҳосид шуда он дамдама³

O‘zbek tarjimoni asliyatdagi “dev” so‘zini bir necha bor “lain”, “shayton” so‘zlari bilan beradi. Ko‘rinadiki, shoir “dev” deganda shaytonni nazarda tutadi. Tarjimonlar esa buni to‘g‘ri anglaydilar.

Odamiydin ul lain o‘tgaymu hech?

Odamiy-la o‘ynasa, yutgaymu hech?

Darhaqiqat naf‘i odamdir hama,

La’nati hosid erur ul damdama.

Bu baytlarda hasad la‘natlanadi, ayni damda, la‘natlangan dev yoki lain hasadda, fisqda odamdan o‘tolmasligini ifodalash orqali inson tubanlashsa, unga hech narsa yetolmasligiga iqror bo‘linadi. Ingliz tarjimoni Adam tarzida berar ekan, asliyatdagi kabi Odam Atoni nazarda tutgani oydinlashadi. Jamol Kamol tarjimasida esa bu so‘z satr boshida kelgani sabab bosh harf bilan berilgan bo‘lsa, ikkinchi baytda kichik harf bilan turdosh ot tarzida keltirilgan.

Who is the devil that he should surpass Adam

and win the game from him on such a board?

In truth, it all turned out to Adam’s advantage:

that guile became a curse to the envious one.

Asliyatdagi fikrni oddiy folklorizm kuchaytirib, ta’kidlab ko‘rsatgan bo‘lsa, tarjimonlar oddiy folklorizmni saqlash orqali ta’sirchanlikni ham saqlay olganlar. “Masnaviyi ma’naviy” “Qur’oni karim”dan quvvat topishi bilan bir qatorda xalqning asriy chashmasi bo‘lmish folklordan ham kuch oldi. Oddiy folklorizm shoirning haqiqatlarni ifodalay olishiga ko‘mak beruvchi vosita sifatida ulug‘ asar suyetida, kompozitsion qurilishida, g‘oyaviy-badiiy jihatdan yuksalishi yo‘lida muhim omil bo‘lib xizmat qildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Жалолиддин Румий. Маснавийи маънавий. Форсийдан Ўзбекистон халқ шоири Жамол Камол таржимаси. – Тошкент: Meriyus, 2010.
2. Persian-English Dictionary. F.Steingass. – London. 1963.
3. Мавлоно Ҷалолуддин Муҳаммади Балхӣ.. Маснавийи Маънавий. Дафтари аввал. Дафтари дувум. Нашри Замон, 2001.
4. THE MATHNAWÍ OF JALÁLU’DDÍN RÚMÍ. Translation by R. A. Nicholson. University of Cambridge.

³ Мавлоно Ҷалолуддин Муҳаммади Балхӣ.. Маснавийи Маънавий. Нашри Замон, 2001. – Б. 180.

5. Шарипова Л. Шеърят ва фольклор. Монография. – Тошкент: Наврўз, 2019.
6. Ўзбек халқ мақоллари. – Тошкент: Шарқ НМАК, 2019.
7. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 томли. 1-том. – Москва: Наука, 1981.

